

Georg Sørensen:

Kamp for en Gammel Økonomisk Verdensorden?

"Udviklingslandene har i Manila-deklarationen og handlingsprogrammet udarbejdet et imponerende og udtømmende dokument. Min regering værdsætter logikken i dokumentet og sympatiserer med mange af de målsætninger, der er opstillet i det. Vi er overbeviste om, at dokumentet vil vise sig værdifuldt for drøftelserne på denne konference og vigtigt for det fremtidige udviklingssamarbejde".

Ivar Nørgaard, tale på UNCTAD IV.

1. Indledning

I sin indledende artikel i nærværende nummer af *Politica* kunne Max Kruse påvise, at de ønsker og krav, man i dag lægger ind under samlebetegnelsen "Den ny økonomiske verdensorden"¹ (NØV), faktisk ikke er særlig ny. Deres tale om en række fordringer, som har indtaget en central placering i diskussionerne i internationale fora i de seneste årtier.

I det følgende skal der argumenteres for, at mange af de i NØV indeholdte krav er endnu ældre. Væsentlige dele af NØV-kravene kan siges at være mere end hundrede år gamle. Dette gælder for så vidt, som vi betragter den ny økonomiske verdensordens fordringer i et udviklingsstrategisk perspektiv, som det vil blive forsøgt i nærværende fremstilling.

Der vil her blive forsøgt en relatering af centrale dele af NØV-kravene til tre forskellige "udviklingsmodeller". Det drejer

1) Der henvises ligeledes til Max Kruses artikel for en oversigt over NØVs elementer. Videre findes en god oversigt over kravene hos Dieter Senghaas, Weltwirtschaftsordnung und Entwicklungspolitik. Plädoyer für Dissoziation, Frankfurt am Main, 1977, pp. 217 ff. De forskellige "originaltekster" er samlet i A New International Economic Order. Selected Documents 1945-75, vols. 1-2, Compiled by A.G. Moss and H.N.M. Winton. I henvisningen til NØV-kravene benytter jeg i nærværende arbejde primært "Manila Declaration and Programme of Action adopted by the Third Ministerial Meeting of the Group of 77 held at Manila from 26 January to 7 February 1976", der er optrykt i: Proceedings of the United Nations Conference on Trade and Development, vol. 1, New York, 1977, pp. 109-37.

Nærværende fremstilling forsøger at trække nogle udviklingsstrategiske hovedlinier op på grundlag af NØV-kravene. Der er således ikke gjort forsøg på at rekonstruere den seneste, up-to-date-version af NØV, da dette anses for mindre væsentligt i sammenhængen.

Georg Sørensen:

Kamp for en Gammel Økonomisk Verdensorden?

"Udviklingslandene har i Manila-deklarationen og handlingsprogrammet udarbejdet et imponerende og udtømmende dokument. Min regering værdsætter logikken i dokumentet og sympatiserer med mange af de målsætninger, der er opstillet i det. Vi er overbeviste om, at dokumentet vil vise sig værdifuldt for drøftelserne på denne konference og vigtigt for det fremtidige udviklingssamarbejde".

Ivar Nørgaard, tale på UNCTAD IV.

1. Indledning

I sin indledende artikel i nærværende nummer af *Politica* kunne Max Kruse påvise, at de ønsker og krav, man i dag lægger ind under samlebetegnelsen "Den ny økonomiske verdensorden"¹ (NØV), faktisk ikke er særlig ny. Deres tale om en række fordringer, som har indtaget en central placering i diskussionerne i internationale fora i de seneste årtier.

I det følgende skal der argumenteres for, at mange af de i NØV indeholdte krav er endnu ældre. Væsentlige dele af NØV-kravene kan siges at være mere end hundrede år gamle. Dette gælder for så vidt, som vi betragter den ny økonomiske verdensordens fordringer i et udviklingsstrategisk perspektiv, som det vil blive forsøgt i nærværende fremstilling.

Der vil her blive forsøgt en relatering af centrale dele af NØV-kravene til tre forskellige "udviklingsmodeller". Det drejer

1) Der henvises ligeledes til Max Kruses artikel for en oversigt over NØVs elementer. Videre findes en god oversigt over kravene hos Dieter Senghaas, Weltwirtschaftsordnung und Entwicklungspolitik. Plädoyer für Dissoziation, Frankfurt am Main, 1977, pp. 217 ff. De forskellige "originaltekster" er samlet i A New International Economic Order. Selected Documents 1945-75, vols. 1-2, Compiled by A.G. Moss and H.N.M. Winton. I henvisningen til NØV-kravene benytter jeg i nærværende arbejde primært "Manila Declaration and Programme of Action adopted by the Third Ministerial Meeting of the Group of 77 held at Manila from 26 January to 7 February 1976", der er optrykt i: Proceedings of the United Nations Conference on Trade and Development, vol. 1, New York, 1977, pp. 109-37.

Nærværende fremstilling forsøger at trække nogle udviklingsstrategiske hovedlinier op på grundlag af NØV-kravene. Der er således ikke gjort forsøg på at rekonstruere den seneste, up-to-date-version af NØV, da dette anses for mindre væsentligt i sammenhængen.

sig om følgende: 1) den liberale integrationsmodel, baseret på den traditionelle klassiske og neo-klassiske udenrigshandelsteori, 2) den national-kapitalistiske udviklingsmodel, baseret på ECLAs² udviklingsopfattelse og 3) den selvcentrerede udviklingsmodel, baseret på de afhængighedsteoretiske studier af forholdet mellem udviklede og underudviklede lande.

Disse forskellige "udviklingsmodeller" må nu for det første ikke opfattes som nogle hver for sig kohærente og udtømmende sæt af udviklingsanbefalinger, som det enkelte u-land³ så følger eller ikke følger. Som vi skal se nedenfor, er der snarere tale om teordannelser, der baserer sig på forskellige historiske faser⁴ af udviklingen i det kapitalistiske verdenssystem og i den internationale arbejdsdeling. I nærværende fremstillings sammenhæng anvendes disse forskellige "modeller" primært til en illustration af nogle vidt forskellige syn på konsekvenserne af u-landenes integration i verdensmarkedet. Det er i denne optik, de forskellige "modeller" relateres til NØV-kravene.

For det andet vil præsentationen og kritikken af de tre udviklingsopfattelser holde sig på et ganske generelt plan og indskrænke sig til at markere nogle hovedlinier. Intentionen er at relatere disse udviklingsstrategiske hovedlinier til hovedlinierne i NØV-kravene. Der vil således ikke blive gået i dybden med den enkelte "udviklingsmodel".

2) ECLA (på spansk CEPAL) er betegnelsen for FNs økonomiske kommission for Latinamerika.

3) Den ny økonomiske verdensorden drejer sig efter min opfattelse primært om en omstrukturering af relationerne mellem de højt industrialiserede lande ("i-landene") og de underudviklede lande i kapitalismens periferi ("u-landene"). Det er disse relationer mellem kapitalismens centrum og periferi, der fokuseres på i nærværende fremstilling. (En videre diskussion af forskellige begrebstyper ("fattige lande", "3. Verden" etc.) skal ikke ydes her. Der kan henvises til f.eks. Henrik Secher Marcussen, Nogle udviklingsteoretiske problemstillinger, IDR Papers A.74.1., København, 1973, pp. 3 f. og Dudley Seers, "A New Look at the Three World Classification", IDS Bulletin (Univ. of Sussex), vol. 7, nr. 4, pp. 8 ff. Videre tages spørgsmålet om de socialistiske lande i forhold til NØV ikke op her. Med angivelsen af fokuseringen på i-lande og u-lande i ovennævnte forstand skal det dog samtidig huskes, at også en række planøkonomiske lande står bag kravene om en ny økonomisk verdensorden.

4) Der er imidlertid ikke tale om, at disse forskellige historiske udviklingsfaser "afløser" eller udelukker hinanden. Der er snarere tale om en indbyrdes overlejring.

For det tredje indskrænkes den empiriske reference i præsentationen og kritikken af den enkelte udviklingsopfattelse til Latinamerika. De udviklingsstrategiske problemstillinger, der nedenfor diskuteres i relation til NØV, hævdes imidlertid relevante for u-landene generelt, omend de konkrete problemer naturligvis varierer betydeligt fra land til land.

I forlængelse af diskussionen omkring de forskellige udviklingsmodeller og deres relation til NØV vil det nu blive hævdet, at der for centrale dele af NØVs vedkommende er tale om en ældgammel økonomisk verdensorden, mens andre, mindre fremtrædende dele af NØV viser fremad mod mere dybtgående forandringer i u-landenes udviklingsveje. En forklaring på, hvorfor det forholder sig således, antydes. Endelig diskuteres begrebet 'self-reliance' som grundlæggende udgangspunkt for en udviklingsvej, der kunne føre frem mod en virkelig ny økonomisk verdensorden.

2. Den liberale integrationsmodel og NØV

Udviklingen i den såkaldte klassiske internationale arbejdsdeling markerer historisk den første systematiske inkorporering af u-landene i det ekspanderende kapitalistiske system. I denne klassiske arbejdsdeling fungerer periferien primært som leverandør af råvarer og sekundært som marked for den ekspanderende industri i centret. De perifere økonomier struktureres i overensstemmelse hermed i eksportenkaver, centreret omkring udvindelse og eksport af et enkelt eller nogle ganske få råstoffer.⁵

Den økonomiteoretiske legitimering af denne arbejdsdeling udgøres væsentligst af den traditionelle klassiske og neo-klassiske udenrigshandelsteori. Som bekendt vil specialisering og international arbejdsdeling ifølge denne teori være en fordel for et land, hvis blot dette land ved en given faktorudrustning besidder en relativ højere effektivitet i forhold til andre lande (en komparativ fordel) ved produktionen af en given vare.⁶

5) Således også Jan Annerstedt og Rolf Gustavsson, Towards a New International Economic Division of Labor?, Roskilde, 1975, pp. 7 f.

6) En "standardredegørelse" for teorien om de komparative fordele kan ses hos Paul A. Samuelson, Economics. An Introductory Analysis, 7th Edition, Tokyo, 1967, pp. 646-67.

Denne tankegang danner grundlaget for den liberalistiske frihandelsopfattelse:

"Unhampered trade promotes a mutually profitable international division of labor, greatly enhances the potential real national product of all countries, and makes possible higher standards of living all over the globe".⁷

De liberalistiske grundstandpunkter blev en af den ekspanderende engelske kapitalismes fornemste "eksportprodukter". Og det faldt ikke svært for de perifere landes eksportoligarkier at overtage de liberale standpunkter, der legitimerede en international struktur, de selv var med til at profitere af. Hvad angår Latinamerika er liberalismens gennemslag og grundlaget herfor i udviklingen i forrige århundredes internationale arbejdsdeling indgående beskrevet hos Thomas Hurttienne.⁸ Her beskrives videre, hvorledes den liberale opfattelse kom til at dominere den udviklingsstrategiske tankegang, for så vidt angår den "interne" udvikling i de perifere økonomier. Her kom den såkaldte dualismeopfattelse i højsædet. Ifølge denne består de perifere økonomier af to hovedsektorer, der kun har få forbindelser til hinanden: en dynamisk, ekspanderende, kapitalistisk (eksport-)sektor, og en tilbagestående, stagnerende agrarsektor præget af feudale og subsistensøkonomiske træk. Denne "tilbagestående" del af økonomien udgør den alvorligste hindring for en dynamisk økonomisk udvikling og vækst. Vejen til en udvikling består nu i at forstærke den økonomiske vækst, der er påbegyndt i den kapitalistisk dominerede eksportsektor, og sprede ekspansionen ud over resten af økonomien.

De anglo-amerikanske moderniseringsteorier står i gæld til denne dualismeopfattelse. Chilcote/Edelstein samler da også disse tilgange under betegnelsen "The Diffusion Model".⁹

7) Samuelson 1967, op.cit., p. 668.

8) Thomas Hurttienne, Zur Ideologiekritik der Lateinamerikanischen Theorien der Unterentwicklung und Abhängigkeit, Diplomarbeit, FU-Berlin, 1973, pp. 27 ff. Et langt udsnit af afhandlingen er under samme titel aftrykt i Probleme des Klassenkampfes, 1974, nr. 14/15, pp. 213-83.

9) Ronald H. Chilcote/Joel C. Edelstein (eds.), Latin America: The Struggle with Dependency and Beyond, New York, 1974, pp. 3 ff.

Som ovenfor antydnet har dualismeopfattelsen og de deraf afledede udviklingsstrategiske overvejelser deres reale økonomiske grundlag i de perifere landes integration i den klassiske internationale arbejdsdeling. Der skal ikke her præsteres nogen nærmere redegørelse for forskellige varianter af disse teoridannelser. Blot skal det fremhæves, at de forskellige teorier har opereret med tesen om den gensidige fordel for center og periferi af en vidtgående integration i verdensmarkedet og i den internationale arbejdsdeling som en væsentlig "byggesten", og at den traditionelle udenrigshandelsteori om komparative fordele og omkostninger i denne sammenhæng har fungeret som et grundlæggende teoretisk ståsted.

På denne måde har tesen om det for periferien ønskelige i en snæver verdensmarkedsintegration (og en vidtgående international arbejdsdeling, hvor periferien er leverandør af primærvarer og (senere også) arbejdsintensive industrivarer) spillet en central rolle i den udviklingsstrategiske tankegang helt op i tresserne.¹⁰

Kritikken af denne tankegang er heller ikke ny, som vi skal se nedenfor. Især har kritiske teoretikere fra u-landene bidraget til at sætte grundlæggende spørgsmålstejn ved det ønskelige for u-landene i en snæver verdensmarkedsintegration.

Til trods herfor genfinder vi i "77-gruppens" krav om en ny økonomisk verdensorden ønsker og krav, der må henføres til den liberale tankegang, som den er skitseret ovenfor. Hvad således angår kravene omkring den internationale handel, ønsker 77-gruppen her en liberalisering af verdenshandelen, (hvad der primært er et ønske til industrilandene om ophævelse af alle restriktioner af toldmæssig og anden art på import fra u-lande).¹¹

10) Se f.eks. Pearson-rapporten, Partners in Development. Report of the Commission on International Development, New York, 1969. (Rapport om u-landene og udviklingshjælpen skrevet på foranledning af Verdensbanken). Se en kritisk anmeldelse af Niels Arnfred, "Pearson-rapporten - de rige landes udviklingsmanifest", Politica, nr. 1-2, 1971, pp. 60-83.

11) Udsagnet skal nok modificeres. Hvis man med Holthe og Ofstad sonderer mellem en 'radikal' og en 'konservativ' fløj i 77-gruppen, pressede den radikale fløj ved UNCTAD IV på for en præferentiel behandling af u-landene i den internationale handel, mens den konservative fløj stod for liberaliseringstanken. Ønsket om øget international handel er man dog fælles om. (Se Ole Kristian Holthe and Arve Ofstad, UNCTAD IV in Perspective, Paper til 7th Nordic Conference on Peace and Conflict Research, Silkeborg, juli 1976, p. 2).

Dette ønske om en restriktionsfri international handel er på det retoriske plan blevet positivt modtaget i langt hovedparten af industrilandene.¹² At denne indstilling endnu ikke er slået igennem i den faktiske politik, kan EFs seneste indgreb over for tekstilimporten være et eksempel på.¹³

De seneste års udvikling i den internationale arbejdsdeling går i retning af en udflytning af arbejdsintensive industriafsnit fra i-lande til u-lande, hvor 'verdensmarkedsfabrikker' fortrinsvis placeres i de såkaldte 'frie industrizoner', og investorerne tildeles exceptionelt favorable vilkår mht. billig arbejdskraft, infrastruktur, skattefrihed etc.¹⁴ 77-gruppen ønsker at befordre denne udvikling i arbejdsdelingen.¹⁵ Der er vel næppe tvivl om, at verdensmarkedsfabrikkerne på det industrielle område repræsenterer en eksportorienteret udviklingsvej, der er parallel til de monokulturelle råvareeksportklaver.¹⁶

Hvad angår u-landenes traditionelle rolle som råvare-eksportører, er det blevet fremhævet, at NØV-kravenes fokusering på råvarespørgsmålene vil bidrage til en accentuering af u-landenes traditionelle position i den internationale arbejdsdeling.¹⁷

12) Se f.eks. Egon Bahrs holdning, der er citeret hos Senghaas 1977, op.cit., pp. 338 f.

13) Information, den 20. december 1977.

14) Folker Fröbel/Jürgen Heinrichs/Otto Kreye, Die neue internationale Arbeitsteilung, Hamburg, 1977.

15) Manila-deklarationens sektion 2, op.cit., p. 115.

16) Fröbel m.fl., op.cit., pp. 552 ff., Annerstedt og Gustavsson, op.cit., pp. 16 ff.

17) Den pakistanske udviklingsøkonom Mahbub Ul Haq peger på det ukloge i u-landenes fokusering på råvareproblemerne: "Man har også i alltför hög grad koncentrerat sig på råvaruhandeln i stället för på färdigvaruhandeln, som säkerligen blir ett mer utvecklingsbart fält i framtiden. Detta kommer också till uttryck i den oklara debatten om "indexregleringar". En del u-länder har börjat driva kravet att deras råvarupriser skall indexregleras i förhållande till import-priserne på industriprodukter. Men den argumenteringen är fel för de länder som inte exporterar olja. Det finns ingen förnuftiga skäl att låsa fast dagens prisförhållanden, dels därför att de redan är ogynnsamma för u-länderne och dels därför att u-länderna borde ha intresse av att frigöra sig från sitt råvaruberoende i stället för att permanenta den nuvarande internationella arbetsfördelningen". Mahbub Ul Haq, Fatrigsdomsridån. För en ny ekonomisk världsordning, Lund, 1977, pp. 183 f. Senghaas 1977, op.cit., p. 162 stiller på samme måde spørgsmålstegn ved, om råvarekravene er hensigtsmæssige for u-landene: "Doch selbst wenn er gelänge, einige dieser - verständlichen - Forderungen (råvarekravene, GS) in stärkerem Masse durchzusetzen als bisher, blieben sie aus entwicklungs-

(forts. p.)

Der foreligger således et rimeligt grundlag for at hævde, at u-landene, hvad angår væsentlige dele af oplægget til en ny økonomisk verdensorden, placerer sig som fortalere for en eksportorienteret udviklingsvej, der forudser en tæt integration i verdensmarkedet.¹⁸ Den eksterne orientering opretholdes, selv om der ikke længere er tale om udelukkende primærvareeksport, men også om industrivarer.

Kritikken af denne liberale tankegang og af teorien om de komparative fordele/omkostninger er som ovenfor antydnet ikke ny. Allerede den tyske økonom Friedrich List argumenterede i 1841 mod indførelse af frihandel mellem England og det i produktivkraftmæssig henseende svagere udviklede Tyskland.¹⁹ List pegede her på, at teorien om de komparative fordele måske nok kunne holde for en statisk betragtning, men at der ikke blev taget hensyn til de mere langfristede følger af markedsintegration og frihandel.²⁰

Hvad angår forholdet mellem center og periferi er det afgørende punkt, at den internationale arbejdsdeling, der her udvikledes, var skæv eller ulige, ensidigt til gunst for de højproduktive færdigvareproducenter i i-landene. I forlængelse af dette forhold har

(forts.)

litischer Sicht langfristig fragwürdig: Sie würden wahrscheinlich dazu beitragen, die überkommenen, letztlich aussichtslosen Exportstrukturen zu zementieren". (Understregning i original).

18) Således også Senghaas 1977, op.cit., pp. 206 ff.

"Die internationale Arbeitsteilung, die in den Dokumenten gefordert wird ist von der heute vorherrschenden nicht grundlegend verschieden; die Forderungen beziehen sich vielmehr auf eine Fortschreibung der überkommenen ... Die in die Dokuemnte eingebrachte Entwicklungsprogrammatik hat die von den Metropolen nachdrücklich unterstützte herkömmliche Strategie "Entwicklung durch Handel" zum Ziel. Aufbauend auf einer teilweise modifizierten internationalen Arbeitsteilung gilt - wie ehemals - der Exportsektor als der Entwicklungsmotor aussenorientierter Ökonomien". Ibid., p. 207.

19) Hertil Senghaas 1977, op.cit., pp. 75 ff.

20) Senghaas 1977, ibid., p. 77, formulerer denne kritik således: "Trotz aller Verfeinerungen in den überkommenen (allerdings modellplatonisch bleibenden) Theoremen komparativer Vorteile ist es nicht gelungen, solche langfristigen Perspektiven in die Theoreme mit aufzunehmen, etwa in den systematisch gefragt würde, welche konkreten Auswirkungen auf Produktionsstruktur, Einkommensverteilung, Konsumprofile, Arbeitsmarkt und allseitige Infrastruktur eine den Postulaten der Theoreme folgende Spezialisierung bei jedem einzelnen Beteiligten hat". Understregning i original.

talrige analyser af relationerne mellem center og periferi i perioden siden 2. Verdenskrig peget på, hvorledes verdensmarkedsintegrationen og eksportafhængigheden virkede blokerende på udviklingen af en selvberende økonomisk struktur i u-landene.²¹

Symptomatisk nok interesserede Friedrich List sig primært for forholdet mellem England og de nationer, der efter hans opfattelse kom på 'næste trin', USA, Frankrig og Tyskland. Landene i den "varme zone" (Latinamerika, Asien og Afrika) kunne efter Lists opfattelse ikke betrede en udviklingsvej a la England.²² Disse områder var således "bedst tjent" med at være primærvareeksportører og færdigvareimportører!

Det var da også tilfældet et stykke op i dette århundrede. Først i forbindelse med verdenskrisen satte en industrialiseringsproces ind i Latinamerika,²³ den såkaldte importsstitutionsindustrialisering (ISI). Hermed blev grundlaget for den økonomiske udviklingsproces i Latinamerika forandret. Denne udvikling måtte også få betydning for det udviklingsstrategiske tankegods.²⁴ Med Raul Prebisch og ECLA i spidsen formuleredes i Latinamerika en kritik af regionens hidtidige rolle som primærvareeksportør, og med grundlag i ISI formuleredes en ny strategi for "indadrettet" økonomisk udvikling. De grundlæggende teser blev formuleret af Raul Prebisch allerede i 1950.²⁵ Vi skal nedenfor se nærmere på disse og på deres relation til den ny økonomiske verdensorden.

21) Fremstillingerne er her legio. En af de bedst kendte er vel Samir Amin. Se f.eks. hans Unequal Development. An Essay on the Social Formations of Peripheral Capitalism, New York, 1976, spec. pp. 133-39.

22) Cf. Senghaas 1977, op.cit., p. 79. List angav naturlige klimatiske årsager som begrundelse for dette standpunkt.

23) Jeg henholder mig i nærværende fremstilling til Latinamerika for påvisninger af sammenhængen mellem den reale udvikling og de udviklingsstrategiske tankegange. I Asien og Afrika indtrådte en "tilsvarende" industrialiseringsproces vel først i perioden efter 2. Verdenskrig.

24) Der er naturligvis ikke tale om nogen mekanisk refleksproces, men relationen må fastholdes. For en uddybning, se Thomas Hurtienne 1973, op.cit., pp. 58 ff.

25) Raul Prebisch, "The Economic Development of Latin America and its Principal Problems", i Economic Bulletin for Latin America, vol. 7, 1962 (1950).

3. Den national-kapitalistiske udviklingsmodel og NØV

De monokulturelle eksportøkonomier, hvis økonomiske livsnerve er bundet til verdensmarkedet og hermed til centrene, må naturligvis blive ramt hårdt, når dette verdensmarked bryder sammen, og kapitalreproduktionen i centrene stagnerer. Dette var tilfældet efter 1929, hvor samtidig den økonomiske krampebevægelse i centrene blev ledsaget af toldbarrierer og andre protektionistiske indgreb. Mellem 1929 og 1933 faldt verdenseksporten med 25 procent efter kvantum, med 50 procent efter værdi.²⁶

I Latinamerika måtte effekterne af denne krise blive voldsomme:

"In Latin America, the crisis assumed catastrophic proportions precisely because it was one of the underdeveloped regions which has been most closely integrated with the international system of division of labour. The entire modern sector of the Latin American economy was geared to external trade".²⁷

Følgende tal kan belyse udviklingen i Latinamerikas udenrigshandel i 30'erne:²⁸

	Ekспортkvantum	Terms of trade	Importevne
1930-34	-8,8%	-24,3%	-31,3%
1935-39	-2,4%	-10,8%	-12,9%

Foringelsen i bytteforholdet var langt alvorligere end det kvantitative fald i eksportvolumen. Det heraf følgende drastiske fald i importkapaciteten betød, at regionen ikke længere kunne opretholde den hidtidige import af industri- og konsumvarer fra centrene. Latinamerika blev "tvunget" til at substituere importen med egen produktion. Med aktiv støtte fra statsapparaterne forskød akkumulationsaksen sig i de følgende år, bort fra den eksportorienterede primærvarerproduktion, over mod (konsumvare-)industri, primært rettet mod hjemmemarkedet.

26) Celso Furtado, Economic Development of Latin America. A Survey from Colonial Times to the Cuban Revolution, Cambridge University Press, 1970, p. 39.

27) Celso Furtado, op.cit., p. 39.

28) Ibid., p. 40.

Denne "Spontane" (importsstitutions)-industrialisering²⁹ blev i efterkrigsperioden i ECLAs regi sat på begreb til en systematiseret udviklingsstrategi³⁰ (den national-kapitalistiske udviklingsmodel). Som ovenfor nævnt har Raul Prebisch' formuleringer fra 1950 her dannet fundament for ECLAs opfattelse af udviklingsproblematikken.

Prebisch peger på en brist i forudsætningerne for den konventionelle udenrigshandelsteori: hvis denne skal opretholdes, forudsætter det nemlig, at frugterne af de tekniske fremskridt i centerlandene deles af periferilandene, ved at industrivarerne bliver relativt billigere i forhold til råvarerne fra periferien. En sådan udvikling har imidlertid ikke fundet sted. Tværtimod kan Prebisch empirisk påvise en sekulær forringelse af periferiens bytteforhold.³¹

Prebisch' nærmere begrundelse for denne udvikling vil ikke blive taget op her, men vi skal se lidt nærmere på, hvorledes de latinamerikanske lande efter Prebisch' opfattelse skulle bekæmpe den uheldige situation: primærvareeksporten kunne ikke længere fungere som økonomiens centralakse. Vejen frem måtte være en "indadrettet" vækstproces med vægt på industriel produktion. Gennem industrialisering kunne regionen få andel i de tekniske fremskridt og højne levestandarden.

For at sikre denne industrialiseringsproces var interne reformer nødvendige:³² staten måtte på mere effektiv og rational måde end hidtil gribe ind og befordre den økonomiske udvikling. - Der måtte gennemføres en agrarreform, som kunne effektivisere landbrugsproduktionen og udvide det indre marked. Eksternt gjaldt det

29) En diskussion af forskellige forsøg på teknisk at præcisere indholdet i begrebet importsstitutionsindustrialisering kan ses hos Kjell J. Havnevik, Underudviklet industrialisering, industrialiseringsformer og strukturelle trekk, stencil, Bergen, 1976, pp. 2 ff.

30) Thomas Hurtienne, 1973, op.cit., p. 70. Knud Andersen, Strukturel afhængighed contra ECLA-skolen, stencil, Institut for Statskundskab, Århus, 1977, p. 2.

31) Prebisch, op.cit., p. 6. Der har været en debat om gyldigheden af Prebisch' empiriske analyse, som vi ikke skal forfølge nærmere her. Se Knud Andersen, op.cit., pp. 7 f.

32) Tilman Evers, Peter v. Wogau, "Dependencia: Lateinamerikanischen Beiträge zur Theorie der Unterentwicklung", in Das Argument, 1973, Nr. 79, Heft 4-6, pp. 408 f.

ikke om at afbryde forbindelsen til verdensmarkedet. Snarere skulle denne forbindelse omstruktureres. Således ville de latinamerikanske lande slet ikke selv være i stand til at præstere den for industrialiseringen nødvendige kapital. Der måtte ske tilførsler udefra, dels gennem internationale og bilaterale låneorganisationer, dels gennem direkte private investeringer. Formidlet over de statslige planer skulle den fremmede kapital således spille en positiv rolle i udviklingsprocessen. Videre skulle kapitalmanglen afhjælpes ved, at Latinamerika i de internationale organisationer kæmpede for forbedrede bytteforhold på primærvarernes område.

I den første højkonjunkturfase efter 2. verdenskrig var ECLA-økonomerne optimistiske med hensyn til udsigterne for en hurtig industriel udvikling i Latinamerika. Den senere udvikling indløste imidlertid ikke forventningerne, og det blev baggrunden for afhængighedsteoriernes dybtgående kritik af ECLAs udviklingsnabefalinger.

Det vender jeg tilbage til nedenfor. Først skal der ses nærmere på forholdet mellem ECLA-opfattelsen og kravene til den ny økonomiske verdensorden.

Den første iøjensspringende overensstemmelse drejer sig om råvarepriserne. ECLAs tanker om at kæmpe for bedre afsætningsforhold for råvarerne er med styrke fremført af 77-gruppen. Forslaget til et integreret råvareprogram fra 1974 har både højere og mere stabile råvarepriser og en bedring af bytteforholdet mellem råvarer og industrivarer som målsætning. Stødpudelage, faste køb/salg-aftaler og prisindeksering skulle være midlerne til at sikre bedre forhold på råvareområdet.³³

Men også på andre områder kan NØV-kravene siges at stå i gæld til ECLA. Det gælder således kravet til centrene om at medvirke til den økonomiske opbygning af periferien, både gennem kapitaltilførsler/bistand,³⁴ teknologi og direkte investeringer. Kapital-

33) I Udenrigsministeriets beregning fra UNCTAD IV peges der dog på, at 77-gruppen med Manila-deklarationen (*op.cit.*), der var gruppens oplæg til UNCTAD IV, har slækket en del på kravene i forhold til det første udspil til et integreret råvareprogram fra 1974. Se Beretning fra den danske delegation til UNCTAD IV, København, 1976, p. 16, hvor det samtidig fremhæves, at kravene på råvareområdet udgør "... det utvivlsomt vigtigste spørgsmål for udviklingslandene i bestræbelserne for at få gennemført en ny økonomisk verdensorden".

34) Manila-deklarationens sektion 4, *op.cit.*, pp. 116 ff.

tilførslen gennem internationale organisationer og bilateralt skal forbedres, bistandsmålene skal opfyldes. U-landene skal have mere indflydelse i de internationale kapitalformidlende organisationer. Og der skal gennemføres en aflastning af gældsbyrderne for u-landene.

På det teknologiske område³⁵ skal u-landene sikres en bedre og nyere udrustning. I-landene skal her lette teknologioverførslen til u-landene og yde faglig og økonomisk bistand til udformning af u-landenes teknologiske programmer.

Hvad endelig investeringerne angår, ønskes det, at de transnationale selskaber i højere grad forlægger forarbejdende industri til u-landene. Samtidig fordres der et tættere samarbejde med den nationalt baserede kapital.³⁶

Det er således let at se, at en række af NØV-kravene er i samklang med den af ECLA formulerede udviklingsopfattelse. Økonomisk diversifikation og industrialisering af u-landene under fortsat tilknytning til verdensmarkedet er fælles tankegods for ECLA og 77-gruppen. Hvor imidlertid ECLA især understreger den indadrettede industrialiseringsproces baseret på et udbygget indre marked, taler 77-gruppen snarere om industrialisering generelt. Man kan endog med megen ret hævde, at 77-gruppen lægger vægt på en eksportorienteret industrialiseringsproces, som det blev antydnet i det foregående afsnit.

I forhold til den ovenfor skitserede liberale integrationsmodel optræder der hos ECLA en kritik af Latinamerikas traditionelle rolle i den internationale arbejdsdeling. Sammenknytningen mellem center og periferi er således ikke ud fra enhver betragtning noget positivt i ECLAs konception.

I løbet af 1960'erne blev ECLAs udviklingsopfattelse³⁷ udsat for en stadig skarpere kritik. Det var disse kritikere, der sammen

35) Manila-deklarationens sektion 5, op.cit., pp. 120 ff.

36) Manila-deklarationens sektion 2, stk. III, op.cit., p. 115.

37) Det skal fremhæves, at talen om "ECLAs udviklingsopfattelse" er udtryk for en forenkling, og i nogen grad for en cementering af ECLA omkring nogle grundsynspunkter. Der kan argumenteres for fremgangsmåden, men det er ubestrideligt, at den dynamiske dimension i ECLAs virksomhed, kendetegnet af forsøgene på hele tiden at indoptage og bearbejde de udviklingsproblemer, der viser sig i den konkrete politik, går tabt i en sådan optik.

med selvkritiske ECLA-økonomer kom til at fundere afhængighedsopfattelsen, der gav en ny forklaring på regionens udviklingsproblemer.

Når kritikken af ECLA blev stadig stærkere i løbet af tresserne, hænger det sammen med, at den reale økonomiske udvikling i Latinamerika i stigende grad gjorde ECLA-økonomernes ovenfor omtalte udviklingsoptimisme til skamme.

Importsubstitutionsindustrialiseringen viste sine snævre grænser. Udenlandske storforetagender vandt stigende indflydelse på de latinamerikanske hjemmemarkeder og udkonkurrerede de nationalt baserede foretagender. De traditionelle eksportprodukter kunne knap holde deres stilling i verdenshandelen, nogen forbedring i handelsrelationerne var der slet ikke tale om. Kapitalen måtte således tilføres udefra, hvilket medførte svimlende gældsbyrder for de latinamerikanske lande. De kapitalintensive produktionsmetoder forstærkede arbejdsløsheden. Det traditionelle oligarki kunne langt hen forhindre gennemførelsen af agrarreformer. Og den liberalt-demokratiske stat gerådede ud i dybe kriser, der flere steder kulminerede med militærkup.³⁸

Problemerne fik i begyndelsen af 60'erne ECLA-økonomer til i højere grad at understrege regional økonomisk integration som vejen frem.³⁹ Konkret viste det sig snart, at det var de transnationale selskaber, der var bedst i stand til at udnytte de muligheder, der lå i en sådan integration.

Kritikken af ECLA havde stået på længe - der var kritik fra både højre og venstre - men først fra midten af 60'erne, da ECLA-teoriernes reale fallit var en kendsgerning, fik denne kritik virkelig vind i sejlene. Det er i denne sammenhæng udviklingen af

38) Således også Evers/Wogau, op.cit., pp. 410 f.

Man kan med en vis ret opfatte Frei-perioden i Chile (1964-70) som et forsøg på at realisere ECLAs udviklingsopfattelse. Nederlaget for Freis forsøg på "Revolution i Frihed" måtte accentuere ECLA-kritikken. En gennemgang af Frei-perioden kan ses hos J.J. Simonsen/G. Sørensen, Chile 1970-73: Et eksempel på østeuropæisk udviklingsstrategi?, Århus, 1976, pp. 46-69.

39) Også en tanke, der er blevet taget op i NØV-kravene. Se hertil Manila-deklarationens sektion 7, op.cit., pp. 129 f.

det, vi kalder afhængighedsteorierne må forstås.⁴⁰ I det følgende skal dependencia-tilgangen og dens relation til den ny økonomiske verdensorden undersøges nærmere.

4. Afhængighedsteorierne og NØV

Den nationalt orienterede industrialisering, ECLA havde fæstet lid til i forlængelse af ISI-processen, blev i ringe grad realiseret. I stedet blev investeringer fra transnationale selskaber i stigende grad dominerende i de dynamiske industrigrene, også de hjemmemarkedsorienterede.⁴¹ Og det nationale industriborgerskab, der ifølge ECLA skulle spille den dominerende rolle i udviklingen, blev associeret til og underlagt den transnationale kapitals hegemoni.⁴²

Afhængigheden af centrene blev ikke formindsket, selv om den blev forskudt fra færdigvarer over til produktionsmidler, teknologi og halvfabrikata.⁴³ Eksportproduktionen måtte stadig udgøre en flaskehals, der skulle skaffe den nødvendige valuta til at dække industrialiseringsprocessens importbehov.⁴⁴

"De mest nationalistiske og antiimperialistiske dele af ECLAs teorier (her specielt tesen om den eksterne afhængighed og dens konsekvenser for periferien) var oplagte at bruge mod desarrol-

40) Denne sammenhæng mellem den reale økonomiske udvikling og ECLA-kritikkens "potens" er blevet særlig fremhævet af Fernando H. Cardoso. Se hans "Notas sobre el estado actual de los estudios sobre dependencia", in, Revista Latinoamericana de Ciencias Sociales, 1972, nr. 4, pp. 3-32. (Dansk oversættelse, stencil 1977).

41) Fremstillingerne af denne proces er legio. Se f.eks. Fernando H. Cardoso/Enzo Faletto, Abhängigkeit und Entwicklung in Lateinamerika, Frankfurt am Main, 1976.

42) Nogle afhængighedsteoretikere bestred endog, at man længere kunne tale om et nationalt borgerskab. Se f.eks. Andre Gunder Frank, Lumpenbourgeoisie and Lumpendevelopment - Dependency, Class and Politics in Latin America, New York/London, 1972. For en kritik af denne opfattelse, se Fernando H. Cardoso, Current Thesis on Latin American Development and Dependency. A Critique. Papir til III. Scandinavian Conference on Latin America, Bergen, 1976.

43) Theotonio dos Santos, "Über die Struktur der Abhängigkeit", i Dieter Senghaas (Hrsg.), Imperialismus und Strukturelle Gewalt. Analysen über abhängige Reproduktion, Frankfurt am Main, 1973, pp. 243-58.

44) dos Santos, op.cit., pp. 247 ff.

lismen (ECLAs udviklingsopfattelse, GS) i dens praksis. Den delvise indsigt i de internationale økonomiske modsætninger var det, der adskilte desarrolisternes teorier mest fra de øvrige liberale teorier, og som blev en væsentlig del af den efterfølgende kritik". 45

Vi kan ikke her forfølge afhængighedsteoriernes mangeartede forgreninger.⁴⁶ Bidragene er meget forskellige. Det metodiske grundlag er spredt på et kontinuum rækkende fra "borgerligt" til "marxistisk". End ikke om bestemmelsen af det centrale begreb "afhængighed" er der nogen konsensus.⁴⁷ I det følgende skal jeg nøjes med at skitsere, hvad man kan betegne som grundlæggende fælles udgangspunkter for afhængighedsteoriene. Derefter skal jeg se på de udviklingsstrategiske anbefalinger i relation til den ny økonomiske verdensorden.

De centrale positioner for afhængighedsteoriene kan formuleres som følger:⁴⁸

- a) Et underudviklet lands situation kan ikke forstås ud fra en isoleret betragtning af interne forhold. Eksterne faktorer spiller en afgørende rolle. De underudviklede landes sociale strukturer er således ikke produkter af en autonom historisk proces, men væsentligt præget af fremmede hegemonialmagters dominerende indflydelse. Der er en snæver sammenhæng mellem endogene og exogene faktorer.
- b) Udvikling og underudvikling er produkter af samme historiske proces: udviklingen af det kapitalistiske verdenssystem.
- c) Den eksterne dominans sætter sig igennem internt og præger grundlæggende de interne samfundsmæssige strukturer.
- d) At overvinde underudviklingen forudsætter således ophævelse af den eksterne dominans.

På dette grundlag har især den marxistisk orienterede del af afhæn-

45) Mourits Dahl-Hansen, Afhængighedsskolen og dens forhold til imperialisme-teori og marxistisk teori i det hele taget, stencil, Århus, 1977, pp. 13 f.

46) Hertil Thomas Hurtienne 1973, op.cit., pp. 100 ff. og Evers/Wogau, op.cit., pp. 414 ff.

47) Evers/Wogau, op.cit., pp. 421 ff.

48) Således også Evers/Wogau, ibid., pp. 406 f.

gighedsteoriene leveret en mængde analyser,⁴⁹ der forsøger nærmere at karakterisere, hvad der kendetegner kapitalismens periferi. Periferiens historiske og aktuelle position i verdensmarkedssammenhængen bliver her brugt som udgangspunkt for en forståelse af den interne økonomiske struktur. Til karakteristik af sidstnævnte er især begrebet "strukturel heterogenitet" blevet anvendt. Dette begreb peger hen på den deformede, usammenhængende og ekstroverte økonomiske struktur i de perifere økonomier.⁵⁰

Udviklingen af de afhængighedsteoretiske analyser vil ikke blive forfulgt nærmere her. I stedet skal vi se på de udviklingsstrategiske perspektiver i forlængelse af afhængighedsteoriene.

I og med at integrationen i det globale kapitalistiske system og dermed i en ulige international arbejdsdeling anføres som det grundlæggende forklaringsmoment på de perifere landes underudvikling, er det oplagt, at den udviklingsstrategiske tankegang rettes mod en ophævelse af denne integration og dermed af den eksterne dominans.

Opmærksomheden rettes mod hvad der i den nyere litteratur er blevet betegnet som dissociative strategier eller autocentreret udvikling.⁵¹ De marxistisk orienterede afhængighedsanalyser har her peget på nødvendigheden af en socialistisk revolution som grundlæggende politisk forudsætning for at kunne gennemføre en sådan dissociativ strategi.⁵² Således er denne del af afhængighedsdiskussionen i højere grad blevet rettet mod politisk-taktiske spørgsmål omkring mulighedsbetingelserne for socialistiske omvæltninger i de latinamerikanske lande. En nærmere indholdsbestemmelse

49) Fyldige litteraturhenvisninger er samlet i Senghaas 1973, op.cit., pp. 390-99, og i Dieter Senghaas (Hrsg.), Peripherer Kapitalismus. Analysen über Abhängigkeit und Unterentwicklung, Frankfurt am Main, 1974, pp. 383-88.

50) Den seneste syntetisering af marxistisk orienterede forsøg på at teoretisere over den perifere kapitalisme findes hos Tilman Evers, Bürgerliche Herrschaft in der Dritten Welt, Köln/Frankfurt, 1977, pp. 17-50. Hvor dualismeopfattelsen peger på den isolerede sameksistens af en moderne og en tilbagestående sektor, tager begrebet om strukturel heterogenitet udgangspunkt i den dominerende kapitalistiske produktion som determinant for den samlede økonomiske struktur.

51) Senghaas 1977, op.cit., pp. 20 f.

52) Evers/Wogau, op.cit., pp. 435 f.

af den økonomiske dimension i en sådan dissociativ udviklingsvej er således blevet forsømt. Med god grund måske: man kan jo nemlig rejse spørgsmålet om, hvor meget det overhovedet er muligt på et mere generelt plan at gå ind i denne strategifastlæggelse uden at have problemerne i et konkret land som referenceramme. Selv om et sådant arbejde indebærer faren for at gå i den modsatte grøft og "glemme" de politiske forudsætninger for en selvcentreret strategis gennemførelse, er det efter min opfattelse både muligt og nødvendigt. Muligt fordi forkastelsen af de traditionelle udviklingsveje for u-landene straks lægger grunden til en ny bestemmelse af udviklingsbegrebet, der med det samme muliggør en nærmere specification af nogle grundlæggende krav til en alternativ udviklingsvejs økonomiske dimension.⁵³

Nødvendigt fordi de lande, hvor de politiske forudsætninger for en autocentreret udvikling er tilvejebragt, erfaringsmæssigt har været overladt til det traditionelle udviklingsøkonomiske tankegods i fastlæggelsen af deres økonomiske planlægning.⁵⁴

Clive B. Thomas⁵⁵ og Dieter Senghaas⁵⁶ har gjort nogle tentative forsøg på at opstille nogle af de økonomiske indholdsbestemmelser i en selvcentreret udviklingsvej, der efterlyses her.

Senghaas opstiller i den sammenhæng følgende krav til den økonomiske udvikling:⁵⁷

- stærkest mulig udnyttelse af lokale ressourcer
- opbygning af egen industriel sektor til produktionsmiddelproduktion
- udvikling af en for egne formål optimal teknologi
- produktivitetsstigning i agrarsektoren
- industriel produktion af massekonsumvarer.

53) Således også Senghaas 1977, op.cit., pp. 263 ff.

54) Clive B. Thomas fremhæver således for eksempel, hvorledes den cubanske industrialiseringspolitik i de første år svingede imellem traditionel importsubstitutionspolitik og sværindustriel prioritering efter sovjetisk mønster. Manglen på alternative udviklingsstrategiske forlæg er naturligvis ikke eneafgørende her, men har efter Thomas' opfattelse spillet en central rolle. Se Clive B. Thomas, Dependence and Transformation. The Economics of Transition to Socialism, New York, 1974, pp. 14 ff.

55) Ibid., pp. 123 ff.

56) Senghaas 1977, op.cit., pp. 263-91.

57) Ibid., p. 266.

Målet er en selvcentreret økonomisk struktur, hvor eksterne økonomiske relationer er af sekundær betydning. Derimod anses det hverken for muligt eller nødvendigt at afkoble alle eksterne relationer. Snarere skal disse grundlæggende omstruktureres, så de kommer til at støtte målsætningen for en selvcentreret økonomi. I den forbindelse citeres Kim Il Sung for bl.a. følgende:

"Wogegen wir uns wenden, das sind die Grossmachtstendenzen, die darauf hinauslaufen, unter dem Vorwand der "wirtschaftlichen Zusammenarbeit" und der "internationalen Arbeitsteilung" die selbständige und komplexe Entwicklung der Wirtschaft eines anderen Landes zu hemmen und sich die Wirtschaft dieses Landes zu unterwerfen. Wir meinen, dass jedes Land auf der Grundlage des Aufbaus seiner eigenen nationalen Wirtschaft mit anderen zusammenarbeiten muss und dass man erst dann die wirtschaftliche Zusammenarbeit zwischen den Ländern nach den Prinzipien der völligen Gleichberechtigung und des gegenseitigen Vorteils unablässig ausdehnen und weiterentwickeln kann."⁵⁸

Lad os herefter vende os til relationen mellem disse udviklingsstrategiske overvejelser og den ny økonomiske verdensorden.

Med de politiske omstruktureringer, der ovenfor blev gjort til nødvendige forudsætninger for en konsekvent gennemførelse af en selvcentreret udviklingsvej, kan det næppe overraske, at selvcentreret udvikling i den her skitserede forstand ikke optræder i 77-gruppens oplæg til en ny økonomisk verdensorden.

Det hænger imidlertid også sammen med, at selvcentreret udvikling nok så meget er et krav om dybtgående interne strukturelle forandringer i u-landene, hvor NØV-debattens fokus logisk nok har været u-landenes opstilling af fælles krav om forandringer i center/periferi-relationerne, altså krav vedrørende de eksterne relationer.

I den selvcentrerede udviklingsmodel skal de eksterne relationer forandres som konsekvens af de interne strukturelle forandringer, der udgør modellens egentlige forudsætning. Hvad angår NØV-kravene er forholdet nærmest lige omvendt: forbedrede eksterne øko-

58) Ibid., pp. 277 f., og Kim Il Sung, Reden und Aufsätze, Frankfurt, 1971, Band 1, p. 289.

nomiske relationer er i fokus; interne forhold overlades til landene selv.⁵⁹

Alligevel kan der peges på momenter i NØV-debatten, der kan relateres til en dissociativ strategi. Således har ønsket om en langt højere grad af kollektiv og individuel "self-reliance" spillet en central rolle. I Manila-deklarationen peges der på, at ansvaret for at skabe økonomisk udvikling og for at opnå social retfærdighed først og fremmest påhviler de enkelte u-lande selv.⁶⁰ Et andet sted understreges nødvendigheden af at styrke udviklingslandenes indbyrdes samarbejde

"...in order to promote the individual and collective self reliance, interdependence and progress of the developing countries."⁶¹

Men "self-reliance" er et bredt og derfor meget vagt begreb, der ikke nødvendigvis har noget med selvcentreret udvikling som den her er skitseret at beskaffe.⁶²

59) Denne diskussion af eksterne og interne forandringer tages også op af Johan Galtung i Poor Countries vs. Rich; Poor People vs. Rich, Whom will NIEO Benefit?, Chair in Conflict and Peace Research, Papers no. 63, pp. 1-16. Galtung peger på et interessesammenfald mellem periferilandene, fra de mest reaktionære til de mest progressive: "They will all have an interest in, for instance, improved terms of trade; ... For this reason Third World solidarity can be maintained..." (pp. 10 f.).

Men pointen med henblik på den dissociative strategi er nu, at det ikke er sådanne internationale forandringer, der lægger grunden til en anden udviklingsvej: "The countries in category IV (China, North Korea, North Vietnam, Cuba, and then such countries as Algeria, Tanzania, Sri Lanka and in a certain period Peru, and maybe some others) did not develop their present internal structure because of improved terms of trade or similar international measures. The changes took place through internal struggle and in spite of (or perhaps rather because of) extremely adverse external conditions." Ibid., pp. 12 f.

I øvrigt opstiller Galtung en række argumenter til underbygning af hans skepsis over for mulige positive effekter af NØV-kravene på de brede masser i u-landene. Ibid., pp. 8 ff.

60) Manila-deklarationen, op.cit., p. 110.

61) Ibid., p. 111.

62) Til illustration: Kurt Waldheim pegede i sin åbningstale på UNCTAD IV på self-reliance som "... en faktor, der kunne komplementere og på mange måder styrke den politik, der længe havde været ført inden for UNCTAD." Fra den danske delegations beretning, op.cit., p. 7.

Hvis man imidlertid betragter NØV-debatten i en lidt bredere optik, der omfatter andre bidrag end blot u-landenes opstilling af krav og forhandlingerne derom i de internationale fora, bliver der straks flere anknætningspunkter til tankerne om selvcentreret udvikling.

Cocoyoc-erklæringen⁶³ præsenterer således en opfattelse af individuel og kollektiv self-reliance, der er i nær samklang med den selvcentrerede udviklingsstrategi.

Det må være sådanne bidrag, Samir Amin har i tankerne med de følgende formuleringer:

"...just as we were beginning to notice that the struggle (for en ny økonomisk verdensorden, GS) was having practically no results ... another idea began to gain ground - the idea that the Third World should count increasingly on its own resources. Therefore, the road towards development consisted in a more or less marked withdrawal from the international system of division of labour if it was going to continue to remain inequitable and continue to be the basis of a world of polarization and exploitation."⁶⁴

En anden forfatter, der har været tæt på NØV-debatten, den pakistanske udviklingsøkonom Mahbub Ul Haq, opstiller i sin seneste bog et lignende krav om selvcentreret udvikling.⁶⁵

Måske kan man strukturere NØV-debatten med de internationale fora, UNCTAD, Generalforsamlingen m.v. som "centrum". I næste led kommer så f.eks. 77-gruppen. Derefter forsamlinger som "Third World Forum"⁶⁶ og Cocoyoc-gruppen. Og endnu længere "ude" mere eller mindre centrale grupper og enkeltpersoner.

63) Erklæringen er udgået fra et møde i Cocoyoc i Mexico i 1974, hvori deltog samfundsforskere fra en række forskellige lande. Optrykt i A New International Economic Order. Selected Documents 1945-75, op.cit., pp. 499-508.

64) Samir Amin, "The Third World and the New Economic Order", i Cultures, vol. III, nr. 4 (1976), pp. 58-66, her p. 62.

65) Mahbub Ul Haq er p.t. vicepræsident i Verdensbanken. Bogen Fattigdomsridån (The Poverty Curtain), op.cit., er blandt andet et selvkritisk opgør med traditionelle udviklingsopfattelser. Med hensyn til tanker om selvcentreret udvikling, se pp. 46 ff.

66) En gruppe på ca. 100 intellektuelle fra u-landene. Om gruppens dannelse se Ul Haq, op.cit., pp. 88 ff.

Bevæger man sig så "udad" på denne "akse", sker der to ting. Dels bliver de udviklingsstrategiske forestillinger stadig mere kohærente og entydige. Dels støder man stadig oftere på kravet om individuel og kollektiv self-reliance, forstået som kravet om en dissociativ strategi, sigtende mod selvcentreret udvikling.

5. NØV: ingen udviklingsstrategi/alle udviklingsstrategier

I det foregående er der blevet præsenteret tre forskellige "udviklingsmodeller", der bygger på hver sin historiske fase i udviklingen af de økonomiske relationer mellem center og periferi.

a) Den liberale integrationsmodel har basis i den klassiske internationale arbejdsdeling, hvor centrene er færdigvareleverandører og periferien primærvareeksportører. b) ECLAs nationalkapitalistiske udviklingsopfattelse har importsubstitutionsindustrialiseringen i Latinamerika i mellemkrigstiden som udgangspunkt. c) Afhængighedsopfattelsen og den deraf flydende selvcentrerede udviklingsmodel har "internationaliseringen af det indre marked"⁶⁷ i Latinamerika i 50'erne og 60'erne og sammembruddet for den nationalkapitalistiske udviklingsvej som grundlag.

Der er en indbyrdes sammenhæng mellem de tre "modeller": ECLA-opfattelsen sætter således ud med en kritik af den liberale integrationsmodel, idet ECLA-økonomerne samtidig kan pege på reale forandringer i de økonomiske relationer mellem center og periferi. Forholdet mellem afhængighedsteoriene og ECLA er principielt parallelt hertil, denne gang med ECLA i rollen som den kritiserede.

Hvis man forsøger en sondring mellem associative og dissociative strategier i forhold til "graden af verdensmarkedsorientering", må den liberale model og ECLA-modellen grundlæggende karakteriseres som associative og den selvcentrerede model som dissociativ. Ganske vist optræder der hos ECLA en kritik af periferiens traditionelle rolle i den internationale arbejdsdeling, men i de økonomiske udviklingsanbefalinger forudses stadig en tæt - om end forandret - integration i verdensmarkedet.

67) Udtrykket er Cardoso/Falettos og betegner de transnationale selskabers dominerende position i den forarbejdende industri, rettet mod hjemmemarkedet. Se Cardoso/Faletto, op.cit., pp. 176 ff.

Det blev videre forsøgt at relatere indholdet i NØV-kravene til disse forskellige udviklingsmodeller. Der kunne iagttages momenter af alle modellerne i NØV, dog således at 77-gruppens krav i alt væsentligt var bundet til den liberale opfattelse og ECLA-opfattelsen. En afskygning af den selvcentrerede udviklingsmodel kunne kun med god vilje identificeres i Manila-deklarationens tale om højere grad af "self-reliance". Ellers var vi henvist til andre - i sammenhængen mere perifere - dokumenter for at genfinde elementer af den selvcentrerede udviklingsmodel.

Det kan nu for det første konstateres, at NØV-kravene udmærker sig ved alt andet end udviklingsstrategisk entydighed og kohærens.⁶⁸ Den omstændighed, at gruppen af u-lande bag NØV-kravene er meget heterogen, er utvivlsomt en væsentlig faktor til forklaring af dette forhold.

U-landene er ganske forskellige på en række væsentlige dimensioner: a) politiske magtforhold (klassestruktur og klasserelationer, regimetype), b) økonomiske karakteristika (akkumulations- og reproduktionsstruktur, herunder graden af "verdensmarkedsorientering" og "verdensmarkedsafhængighed" med hensyn til import/eksport, teknologi, finansiering etc.).

En vis entydighed er der dog i NØV-kravene. Vi kan nemlig for det andet konstatere, at 77-gruppens krav lægger sig klart i forlængelse af en verdensmarkedsorienteret udviklingsopfattelse. NØV-kravenes tale om både industrialisering og eksportorientering reflekterer her elementer af såvel den liberale integrationsmodel som den nationalkapitalistiske udviklingsvej.

Vi må således for det tredje slå fast, at kravene til en ny økonomisk verdensorden hviler på hårdt prøvet - og således også hårdt kritiseret - udviklingsstrategisk tankegods. I den forstand gælder det, at u-landene er i gang med en hård kamp for en gammel økonomisk verdensorden.

Hvorfor forholder det sig sådan? Dieter Senghaas har givet et muligt svar. Han peger på, at det globale kapitalistiske system stadig er entydigt domineret af centerinteresser.⁶⁹ Det betyder ikke, at borgerskaberne i periferien udgør et rent appendix til

68) Cf. også Max Kruses artikel i nærværende Politica-nummer.

69) Senghaas 1977, op.cit., pp. 85 f.

centrene, men at relationen mellem center- og periferi-borgerskaber er ikke-antagonistisk. Der kan være (og er) en fordelingskonflikt mellem borgerskaberne i center og periferi, men altså ingen grundlæggende modsætninger.⁷⁰ Således er "...die soziologische Basis"⁷¹ for en dissociativ strategi ikke til stede i periferien.

"Dies heisst nicht, dass eine derartige dissoziative Strategie überhaupt nicht möglich wäre. Sie würde in dem Masse geschichtsmächtig, wie es den heute in den dortigen politischen Systemen nicht repräsentierten Massen gelänge, ihre eigenen Interessen zu artikulieren und einen sozioökonomischen Entwicklungsweg nachdrücklich mitzubestimmen, der in allererster Linie an einer Befriedigung ihrer eigenen Grundbedürfnisse orientiert wäre."⁷²

Jeg kan tilslutte mig disse bemærkninger fra Senghaas om årsagerne til det 'gamle' i den ny økonomiske verdensorden.⁷³ Senghaas' videre påpegning af, at NØV er blottet for ny momenter,⁷⁴ kan imidlertid, cf. ovenfor, ikke tiltrædes. I det følgende skal disse ny momenter i NØV betragtes lidt nærmere.

"Self-reliance" er i det foregående blevet fremhævet som et begreb, der på trods af sit vage indhold kunne pege frem mod en virkelig ny økonomisk verdensorden. Men ud over retorikken har det været småt med konkrete manifestationer af self-reliance. Det væsentligste, der hidtil er opnået her, er u-landenes klare fælles opbakning bag NØV-kravene.

Denne opbakning udgør på én gang u-landenes styrke og deres svaghed. Styrke fordi solidariteten virkelig har været i stand

70) En lignende konklusion når Lothar Brock, Entwicklungsnationalismus und Kompradorenpolitik, Meisenheim, 1975, pp. 12 ff.

71) Senghaas 1977, op.cit., p. 86.

72) Ibid.

73) Det skal dog anføres, at Senghaas her på et meget generelt plan påpeger nogle strukturelle forhold. Som sådan savnes der nogle nuanceringer og præciseringer, der også inddrager konjunkturelle forhold imellem forskellige typer af periferi-lande i relation til formuleringen af NØV-kravene og differentieringer mellem forskellige typer af krav fremsat på forskellige tidspunkter etc. Sådanne nødvendige nuanceringer og præciseringer vil ej heller blive ydet i nærværende fremstilling.

74) Senghaas 1977, op.cit., pp. 205-15.

til at presse en række væsentlige emner på bordet i de internationale fora. Svaghed, fordi den meget heterogene gruppe af u-lande, der her er tale om, "kun" har kunnet enes om en lidet kohærent samling af krav, hvis væsentligste fælles karakteristikon forekommer at være fremskrivningen af en gammel økonomisk verdensorden.

Der er her blevet peget på nødvendigheden af at restrukturere de institutionelle rammer for disse internationale diskussioner i retning af mere specialiserede organer, samtidig med at grupper af u-lande samler og formulerer deres interesser på specifikke, afgrænsede områder i lignende specialorganer.⁷⁵

En sådan fremgangsmåde vil utvivlsomt medvirke til en afklarende differentiering af den store pakke med lidet kohærente NØV-krav. Men i lyset af ønsket om en højere grad af "self-reliance" med retning mod selvcentreret udvikling, som den ovenfor er skitseret, åbner denne tilgang nye problemer: et væsentligt element i i-landenes hidtidige strategi over for NØV-kravene udgøres netop af et forsøg på opsplittning, både hvad angår kravene og "blokken" af u-lande bag dem. En "specialisering" af diskussionen fremmer således oplagt i-landenes muligheder for at forfølge denne strategi.

I talen om selvcentreret udvikling er det naturligvis samtidig helt væsentligt at fastholde, at den selvcentrerede udviklingsvej primært er en effekt af interne strukturelle forandringer og ikke af "forbedrede internationale økonomiske relationer".

Naturligvis er der en tæt sammenhæng mellem eksterne og interne forhold, og naturligvis er NØV-debatten og kravene væsentlige momenter. Men nogen grundlæggende løsning på underudviklingsproblemerne kan de aktuelle NØV-krav isoleret set ikke indfri.⁷⁶

75) Se Reginald Herbold Green, "Euthenasia, Birth Control or Planned Parenthood: Reflections on International Organisations and the Quest for NIEO", IDS Bulletin (Univ. of Sussex), vol. 7, no. 4, pp. 14 ff. Se også Carsten Lehmann Sørensens artikel i nærværende Politica-nummer.

76) NØV-kravenes aktuelle karakter kan grundlæggende opfattes som effekter af strukturelle politiske og økonomiske karakteristika ved u-landene bag dem. I den sammenhæng kan man - som Galtung er inde på det - betragte den fortsatte udvikling i NØV-kravene som en kodificering af udviklingstendenserne i landene i det globale økonomiske system. Galtung, op.cit., p. 15.

Imidlertid er efterlysningen af en dissociativ strategi og en selvcentreret udviklingsvej langt fra problemfri. I samklang med den ovenfor anførte kritik af traditionelle udviklingsstrategier er det vel nok så meget det levende kinesiske eksempel, der har bragt tanken om en selvcentreret udvikling frem i en række periferilande.⁷⁷ Men et autarki som Kinas er det kun få lande beskåret at praktisere. For mange flere tegner sig en afhængighed af Sovjetunionen (eller Kina) som det kortsigtede perspektiv.⁷⁸

Her står den selvcentrerede udviklingsstrategi med et problem, der ikke er løst med at påberåbe sig en distinktion mellem autarki og selvcentrering. Samir Amin er da f.eks. også gået et skridt videre og har forudset nødvendigheden af, at en gruppe af u-lande sammen må løsrive sig fra det kapitalistiske verdenssystem, hvorefter disse lande har muligheder for at støtte hverandre indbyrdes i de første vanskelige faser.⁷⁹

Kravet til de politiske forudsætninger for en dissociativ strategi bliver i sandhed ikke mindre i denne optik. Disse forhold gør ikke problemerne uløselige, men gør nok perspektivet for den selvcentrerede udviklingsmodel mere langsigtet. Spørgsmålet er imidlertid, om der i de traditionelle udviklingsstrategier findes reelle alternativer til den dissociative strategis vanskeligt farbare vej.

Fra en lidt anden vinkel peger disse problemstillinger i retning af det påtrængende behov for at arbejde videre med de indtil nu meget løse og skitseagtige forestillinger om selvcentreret udvikling, for at kunne opstille en ny udviklingsstrategi, der kan fungere som et magtfuldt alternativ til traditionelle udviklingsstrategiske forestillinger. Et sådant arbejde kunne bidrage væsentligt til at udforme kravene til en virkelig ny økonomisk verdensorden.

77) Således fremgår det f.eks. flere steder hos Ul Haq, op.cit.

78) Om end det er blevet påpeget, at denne type afhængighed er af en grundlæggende anden karakter end det afhængighedsforhold, der kendetegner kapitalismens periferi. Se Guy Gilbert, "Socialism and Dependency", i Latin American Perspectives, 1974, nr. 6, pp. 107 ff.

79) Samir Amin, "Zur Theorie von Akkumulation und Entwicklung in der gegenwärtigen Weltgesellschaft", i Dieter Senghaas 1974, op.cit., pp. 81 ff.